Asia: Hallituksen esitys laeiksi elintarvikemarkkinalain, elintarvikemarkkinalain muuttamisesta annetun lain säännöksen ja kilpailulain 39 §:n muuttamisesta (HE 84/2024 vp)

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta
MmV@eduskunta.fi

Lausunto

1 Johdanto

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta on pyytänyt Luonnonvarakeskuksen lausuntoa Elintarvikemarkkinalainsäädännön muutoksesta. Hallitusohjelmassa sitoudutaan Maatalouden tulos- ja kehitysnäkymien parlamentaarisen arviointiryhmän loppuraporttiin (Maka-raportti), jonka mukaisesti keskeisemmät toimet alkutuottajan aseman ja koko elintarvikeketjun tasapainon kehittymiselle oikeudenmukaisempaan suuntaan ovat elintarvikemarkkina-, kilpailu- ja hankintalain tarkastelu ja muuttaminen sekä elintarvikemarkkinavaltuutetun tiedonsaantioikeuksien parantaminen. Luonnonvarakeskus keskittyy lausunnossa oman toimialansa näkökulmiin.

2 Lausunto

Elintarvikemarkkinavaltuutetun tiedonsaanti

Maka-raportin mukaan ongelmana on pidetty erityisesti sitä, että Elintarvikemarkkinavaltuutetun tiedonsaantioikeus elintarvikeketjusta on heikompaa kuin Kilpailu- ja kuluttajavirastolla (KKV). Valtuutetun on tällä hetkellä mahdollista saada elintarvikemarkkinalain nojalla ainoastaan sen valvontaan kuuluvien vaatimusten ja kieltojen noudattamisen varmistamisessa välttämättömiä tietoja ja asiakirjoja. Toimijoilla ei ole velvollisuutta antaa valtuutetulle tietoja, jotka liittyvät yleisemmin markkinoiden toimivuuden tai markkinaolosuhteiden selvittämiseen. Jatkuvan ja ennakoivan seurannan mahdollistamiseksi tiedonsaantioikeutta tulisi laajentaa kattavaksi, esimerkiksi samalle tasolle KKV:n kanssa, ja myös julkisia hankintoja koskevaksi toimijoiden oikeudellisesta asemasta riippumatta. Valtuutetun tulisi näin ollen saada toimijoilta esimerkiksi toimijoiden osto- ja myyntihintoja, osto- ja myyntimääriä sekä kustannusrakennetta koskevia tietoja. Niiden avulla valtuutetun olisi mahdollista selvittää oma-aloitteisesti esimerkiksi kuinka vastaavan tuoteryhmän private label-, kotimaiset brändi- tai tuontituotteet hinnoitellaan ja miten niiden tuotto jakaantuu eri toimijoille.

Maka-raportin mukaisesti Elintarvikemarkkinalakia ehdotetaan muutettavan siten, että elintarvikemarkkinavaltuutetun tiedonsaantioikeus koskisi myös tietoja, jotka liittyvät elintarvikemarkkinavaltuutetun tehtäviin kuuluvaan elintarvikemarkkinoiden toimivuuden parantamiseen, markkinoiden seuraamiseen tai hyvien liiketapojen vastaisten käytäntöjen estämiseen. Lisäksi se kattaisi tiedonsaannin myös julkisia hankintoja tekeviltä hankintayksiköiltä.

Lisäksi Elintarvikemarkkinalain viranomaisten välistä tietojenvaihtoa täsmennettäisiin siten, että elintarvikemarkkinavaltuutetulla olisi mahdollisuus saada tietoja Kilpailu- ja kuluttajavirastolta myös sellaisista seikoista, jotka eivät välittömästi liity tämän valvontatehtäviin, vaan elintarvikemarkkinoiden

toimivuuden parantamiseen, markkinoiden seurantaan ja hyvien liiketapojen vastaisten käytäntöjen estämiseen.

Luonnonvarakeskus katsoo, että nykyistä laajemmat tiedonsaantioikeudet antavat elintarvikemarkkinavaltuutetulle paremmat edellytykset seurata markkinoiden kehitystä ja havaita helpommin hyvän kauppatavan vastaisia menettelyjä. Tämä puolestaan parantaa elintarvikemarkkinavaltuutetun mahdollisuuksia vaikuttaa elintarvikemarkkinoiden toimivuuteen sekä heikommassa asemassa olevien toimijoiden asemaan. Odotettavasti lakimuutos ei kuitenkaan tuone suuria muutoksia maataloustuottajan tai pienen elintarvikkeiden jalostajan asemaan, mutta elintarvikemarkkinavaltuutetun tiedonsaannin vahvistaminen voidaan nähdä ennalta ehkäisevänä toimena. Erittäin tärkeänä kohtana on elintarvikemarkkinavaltuutetun tiedonsaantioikeuksien laajentaminen myös lain soveltamisalaan kuuluviin julkisia hankintoja tekeviin toimijoihin.

Luonnonvarakeskus kuitenkin muistuttaa, että markkinoiden analysointia toteutetaan jo nykyisinkin eri tahojen toimesta. On vältettävä päällekkäisiä tehtäviä muiden viranomaisten ja tahojen kanssa. Lisäksi on huomioitava elintarvikemarkkinavaltuutetun ensisijainen tehtävä valvontaviranomaisena, ja varottava elintarvikemarkkinavaltuutetun resurssien siirtymistä pois ensisijaisesta tehtävästään.

Luonnonvarakeskus pitää erittäin hyvänä asiana, että esityksessä painotetaan elintarvikemarkkinavaltuutetun yhteistyön tiivistämistä Kilpailu- ja kuluttajaviraston vaikutusarviointiyksikön kanssa. Rajallisia resursseja kohdistettaessa tulee tavoitella synergiaetuja, joita saavutetaan luontevasti hyödyntämällä Kilpailu- ja kuluttajaviraston tuottamia analyyseja elintarvikemarkkinoiden toimivuudesta ja kilpailullisuudesta. Luonnonvarakeskus myös tukee näkemystä, että mahdolliset lisäresurssit kohdistettaisiin Kilpailu- ja kuluttajavirastolle. Tämän katsotaan selkeyttävän kyseisten viranomaisten rooleja elintarvikemarkkinoiden toimivuuden analysoinnissa ja seurannassa.

Kilpailulain (948/2011) 39 §:ssä säädetään Kilpailu- ja kuluttajaviraston oikeudesta toimittaa oma-aloitteisesti tietoja säännöksessä luetelluille viranomaisille. Säännöksessä ei mainita elintarvikemarkkinavaltuutettua. Edellä todetun tietojenvaihdon varmistamiseksi olisi perusteltua lisätä 39 §:än myös elintarvikemarkkinavaltuutettu ja tämän tiedonsaantitarpeet.

Luonnonvarakeskus katsoo, että ehdotettu muutos Kilpailulakiin on perusteltu mahdollistaen sujuvan tiedonvaihdon Kilpailu- ja kuluttajaviraston ja elintarvikemarkkinavaltuutetun välillä.

Muut muutostarpeet

Euroopan komissio on kiinnittänyt hyvän kauppatavan vastaisista käytännöistä yritysten välisissä suhteissa maataloustuote- ja elintarvikeketjussa annetun kauppatapadirektiivin, kansalliseen täytäntöönpanoon liittyvän notifioinnin yhteydessä huomiota elintarvikemarkkinalain säännöksiin, jotka koskevat tilausten peruuttamista ja tiettyjen maksujen kieltoa. Komission mukaan kyseiset säännökset eivät täytä kaikilta osin kauppatapadirektiivin vaatimuksia ja niitä tulisi täsmentää.

Euroopan komissio on kiinnittänyt huomiota elintarvikemarkkinalain 2 b §:än,

jossa säädetään tuotteiden tilauksen peruuttamisen edellytyksistä ja 2 d §:än, jossa säädetään tiettyjen maksujen kiellosta.

2 b §:n mukaan ostaja ei saa käyttää ehtoa tai soveltaa menettelyä, jonka perusteella se voi peruuttaa tuotteiden tilauksen alle 30 päivää ennen sovittua toimitusajankohtaa. Suomessa kyseinen säännös on implementoitu voimassa olevassa 2 b §:ssä toisaalta siten, että peruuttaminen on kiellettyä 30 päivää aikaisemmin ja toisaalta siten, että säännös ei rajoitu pilaantuviin tuotteisiin. Säännöksen tulisi kuitenkin koskea myös tilanteita, joissa peruutus tapahtuu ennen 30 päivän varoitusaikaa, jos tavarantoimittajan ei voida kohtuudella odottaa löytävän muuta vaihtoehtoa kyseisten tuotteiden myymiseksi tai käyttämiseksi.

2 d §:ssä säädetään ostajalle maksettavien siinä tarkemmin yksilöityjen maksujen kiellosta. Euroopan komissio on todennut, että säännös ei kata maksua, joka suoritetaan muulle osapuolelle kuin ostajalle. Asia liittyy kauppatapadirektiivin 3 artiklan 2 kohdan b alakohtaan, jonka mukaan jäsenvaltioiden on kiellettävä hyvän kauppatavan vastaiset käytännöt, jos tavarantoimittajalta veloitetaan maksu edellytyksenä sille, että sen maataloustuotteita ja elintarvikkeita varastoidaan, pidetään esillä tai sisällytetään tuotevalikoimaan taikka tällaisia tuotteita asetetaan saataville markkinoilla.

Luonnonvarakeskuksen mukaan on perusteltua täsmentää kyseisiä 2 b ja 2 d §:n säännöksiä Euroopan komission esittämällä tavalla.

3 Lausunnon tiivistelmä

Yhteenvetona Luonnonvarakeskus toteaa, että ehdotetut lakimuutokset parantavat elintarvikemarkkinavaltuutetun mahdollisuuksia saada tietoa elintarvikemarkkinoiden toimivuudesta sekä heikommassa asemassa olevien toimijoiden asemasta. Tärkeänä kohtana voi pitää tiedonsaantioikeuksien laajentamista myös lain soveltamisalaan kuuluviin julkisia hankintoja tekeviin toimijoihin. Luonnonvarakeskus pitää erittäin hyvänä asiana, että lakimuutosesityksessä painotetaan elintarvikemarkkinavaltuutetun yhteistyön tiivistämistä Kilpailu- ja kuluttajaviraston kanssa synergiaetuja hyödyntäen ja resurssien käyttöä tehostaen.

Jani Lehto

Johtaja, biotalous ja ympäristö

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 25.09.2024 klo 23:27:57.

Lausunnon valmistelija(t):
Hanna-Maija Karikallio
Jyrki Niemi

Liitteet:

Tiedoksi: